

ПЕРЕХІД ДО ОДИНОЧНОГО УТРИМАННЯ ЗАСУДЖЕНИХ ЯК ОДИН ІЗ АКТУАЛЬНИХ НАПРЯМІВ РЕФОРМУВАННЯ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

TRANSITION TO SOLITARY CONFINEMENT AS ONE OF THE ACTUAL TRENDS IN REFORMING THE PENITENTIARY SYSTEM OF UKRAINE

Тарасова М.В.,
курсант

Академія Державної пенітенціарної служби

Стаття присвячена аналізу проблеми розміщення засуджених в кримінально-виконавчих установах закритого типу, а саме недостатній відповідності сучасним умовам, європейським стандартам та правилам. Досліджуються напрями та шляхи реформування умов тримання у виправних колоніях з метою приведення їх у відповідність з європейськими нормами розміщення засуджених.

Ключові слова: одиночне утримання, безпека, міжнародні стандарти, реформи системи.

Статья посвящена анализу проблемы размещения осужденных в уголовно-исполнительных учреждениях закрытого типа, а именно недостаточному соответствию современным условиям, европейским стандартам и правилам. В ней исследуются направления и пути реформирования условий содержания в исправительных колониях с целью приведения их в соответствие с европейскими нормами размещения осужденных.

Ключевые слова: одиночное заключение, безопасность, международные стандарты, реформы системы.

In the article the author analyses the problems of convicts' placement in criminal and executive institutions of close type, that is insufficient conformity of modern conditions to European standards and rules. The author investigates trends and ways of reforming the conditions of confinement in correctional colonies with the aim to make them conform to European norms of convicts' placement.

At present solitary confinement in the Ukrainian penitentiary system is considered as the kind of disciplinary sanction enforced to the convict. But the conditions provided in such confinement are too severe and harsh and are the adequate reaction of the society at breaking the requirements of institutional regulations but such conditions can't be enforced for the whole term of imprisonment and are enforced only for the clearly fixed short term that not only reflects the modern penitentiary experience of the developed countries of Europe but requirements of the international standards in the field of convicts' rights protection as well.

Under general rules solitary confinement is considered as a kind of sanction that is enforced to a convict and means a convict's solitary confinement for 23 hours a day with one-hour walk in the open air and with a minimum contact with others. If convicts break the requirements of the institutional regulations: warning; reprimand; strict reprimand; disciplinary sanction of fine in the amount of two minimum wages; forfeiture of the improved conditionals of confinement.

Solitary confinement will ensure investigating every convict individually and enforcing means of correction and resocialization in the order mostly favorable for an individual.

Key words: solitary confinement, security, international standard, reform of the system.

Розробка комплексу правових засобів запобігання вчинення злочинів в кримінально-виконавчих установах закритого типу є об'єктивною вимогою періоду оптимізації Державної пенітенціарної служби України. Серед детермінантів вчинення злочинів засудженими як під час відбування кримінального покарання в кримінально-виконавчих установах закритого типу, так і після звільнення слід виділити недоліки в розміщенні засуджених, що унеможливує здійснення належного нагляду за їх поведінкою, особливо у нічний час, що створює тернисту перепону, яка суттєво перешкоджає у застосуванні по відношенню до засуджених засобів виправлення та ресоціалізації.

Один з можливих способів усунення даного негативного фактору є зміна умов тримання засуджених на одиночне утримання, що унеможливить вчинення ними та по відношенню до них протиправних дій, надасть засудженому відчуття захищеності державою та вплине на створення у нього мотиваційної готовності до самокерованої правослухняної поведінки.

Одиночне утримання в українській пенітенціарній системі на теперішній час розглядається лише як вид дисциплінарного стягнення, що застосовується до засудженого. Але умови, які створюються під час такого утримання занадто жорстокі та суворі, що є адекватною реакцією суспільства на вчинення злісних порушень режиму відбування кримінальних покарань, проте такі умови не можуть застосовуватись протягом всього періоду відбування покарання, застосовуються лише на чітко визначений невеликий термін, що в повній мірі не тільки відображає сучасну пенітенціарну практику розвинутих країн Європи, а і вимоги міжнародних

стандартів у галузі захисту прав засуджених [1]. Тому доцільно розглянути одиночне утримання засуджених не як дисциплінарне стягнення, а як засіб забезпечення більш комфортного тримання засудженого з поміщенням його в одиночну камеру, або кімнату лише на нічний час та з усіма необхідними йому умовами. Такі умови відбування покарання забезпечать безпеку засудженого та зменшать негативний вплив оточуючого його криміногенного середовища.

Теоретичною базою дослідження зазначеної проблеми стали праці вітчизняних та зарубіжних фахівців з кримінально-виконавчого права, кримінології, кримінального права, зокрема: Ю. М. Антопяна, О. М. Бандурки, І. Г. Богатирьова, І. В. Боднара, Є. М. Бодюла, В. В. Василевича, А. Д. Глоточкіна, В. В. Голіна, О. М. Гуміна, О. І. Гурова, С. І. Дементьєва, Т. А. Денисової, О. М. Джузи, В. А. Єлєонського, В. П. Ємельянова, А. Ф. Зелінського, І. В. Іванькова, О. Г. Колб, І. М. Копотуна, О. М. Литвака, О. М. Литвинова, В. В. Лунєєва, О. А. Мартиненка, М. П. Мелентьєва, М. С. Пузирьєва, Г. О. Радова, О. П. Северова, В. П. Севастьянова, І. С. Сергєєва, А. Х. Степанюка, О. О. Титаренка, В. М. Трубникова, С. Я. Фаренюка, С. І. Халимона, С. В. Царюка, Ю. В. Шинкарьова та ін.

Очевидною є роль колективу в моральному стані засуджених. Навколишнє оточення намагається сформувати поведінку засудженого у відповідності зі своїми субкультурними нормами, впливаючи на нього та поширюючи свій авторитет. Утримання засуджених у звичайних житлових приміщеннях ще більше сприяє розвитку субкультури в колоніях та поширенню неформальної, в більшості своїй злочинної, ієрархії серед засуджених.

У радянські часи тримання засуджених у звичайних житлових приміщеннях було обумовлене переповненістю колоній та нестачею місця для розміщення засуджених, бажанням контролювати поведінку засуджених методом колективного впливу. Але на теперішній час стає зрозумілою недоцільність таких умов тримання, у результаті чого набула розвитку концепція утримання засуджених з наданням вільного переміщення у денний час та ізоляцією у одиночній камері та кімнаті у нічний час.

Проте і сьогодні існують суперечки щодо матеріально-побутового забезпечення засуджених.

Доволі тривалий час науковці дотримувались точки зору, що в умовах одиночного утримання люди стають агресивними та тривожними, схильними до галюцинацій та різких перепадів настрою, нездатними контролювати свою поведінку.

Зауважимо, що негативні висновки щодо наслідків одиночного утримання засуджених були зроблені вченими за тих часів, коли вітчизняна пенітенціарна система ще не знала розгулу тюремної субкультури та інших феноменів системи виконання та відбування покарання.

У свою чергу прихильники одиночного утримання засуджених стверджували, що за такої системи засуджений зберігає свою людську гідність, почуття честі та індивідуальної відповідальності, що неможливо при загальному триманні.

Професор С. В. Познишев, підтримуючи цю точку зору, вважав, що розміщення арештантів групами у загальних камерах є найпростішим, але цілком непридатним способом. Негативний вплив такого розміщення є очевидним та неприпустимим. За таких умов, на думку С. В. Познишева, неминуче розвивається статева розпуста, процвітає незаконна торгівля в місцях позбавлення волі забороненими предметами та речами на кшталт горілки, наркотичних засобів та гра у карти тощо [2, с. 63-64].

Також слушною є точка зору Ю. М. Антоняна. Будучи прихильником переходу від колонії до тюремного режиму, він спростував думку про те, що тривале перебування у камері сприяє втраті у людини соціальних інтересів і цінностей. Автор зауважував: «...Необхідне спілкування у засудженого у в'язниці буде. Він зможе дивитися телевизор, ходити на прогулянки та в баню. Але при цьому, на відміну від колоній, тюремне утримання дає людині певну незалежність. Якщо у загоні з ним цілодобово знаходиться декілька десятків людей, то в камері його сусідами стане не більше 3-4 засуджених. Людина буде орієнтуватися тільки на себе, а не думати про те, яке враження про нього складеться у інших засуджених. А вже принцип згінного утримання засуджених вигаданий на світанку радянської влади, коли стало зрозуміло, що тюрми давно переповнені, а всіх ворогів не знищити. Тоді це була необхідна міра.....» [3, с. 5].

Як бачимо, видатні науковці того часу вже зазначали про доцільність камерного утримання, наводячи досить вагомі переконання з цього приводу.

Подібну точку зору пропагандують і сучасні науковці. Як зазначають І. Г. Богатирьов та М. С. Пузирьов, існуюча система виправних колоній зі збереженими елементами «законової» системи лише на папері називається виправною. Оцінивши реальність теперішньої пенітенціарної системи із властивою для місця позбавлення волі кримінальною субкультурою, важко не погодитись з тезою про те, що за уся свою історію ця система нікого не виправила (якщо вести мову про моральне, а не юридичне виправлення), на відміну від незліченної кількості скалічених та втрачених для суспільства душ і зламаных доль [4, с. 21-22].

Саме тому існуюча сьогодні система розміщення і утримання засуджених є, на нашу точку, недосконалою. Засуджені до позбавлення волі тримаються в звичайних житлових приміщеннях у відповідних структурних дільницях.

У звичайних житлових приміщеннях тримаються засуджені, які перебувають у дільниці карантину, діагностики та розподілу протягом 14 днів у виправних колоніях мінімального, середнього рівня безпеки, та максимального рівня безпеки (відповідно до звичайних умов тримання), до їх подальшого розподілу в дільниці ресоціалізації; посиленого контролю; соціальної реабілітації [5, с. 157].

Камерне утримання передбачене також до засуджених, які тримаються у дільниці посиленого контролю виправних колоній максимального рівня, приміщеннях камерного типу виправних колоній максимального рівня безпеки, проте утримання в цих камерах засуджених здійснюється не менш, ніж по дві особи. Одиночне утримання здійснюється лише у виключних випадках з метою забезпечення безпеки засуджених [6, с. 68].

За загальними правилами одиночне утримання розуміється лише як вид стягнення, який застосовується до засудженого і розуміється як утримання засудженого в одиночній камері 23 години на добу з одногодинною прогулянкою на свіжому повітрі та з мінімальними контактами з навколишнім оточенням. Так за порушення встановленого порядку відбування покарання до засуджених можуть застосовуватися такі заходи стягнення: попередження; догана; сувора догана; дисциплінарний штраф у сумі до двох мінімальних розмірів заробітної плати; скасування поліпшених умов тримання, передбачених статтями 138-140 і 143 Кримінально-виконавчого кодексу України; поміщення засуджених чоловіків, які тримаються у виправних колоніях, у дисциплінарний ізолятор з виведенням або без виведення на роботу чи навчання на строк до п'ятнадцяти діб, а засуджених жінок – до десяти діб; поміщення засуджених, які тримаються в приміщеннях камерного типу виправних колоній максимального рівня безпеки, в карцер без виведення на роботу на строк до п'ятнадцяти діб; переведення засуджених, які тримаються у виправних колоніях, крім засуджених, які тримаються у виправних колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання, до приміщення камерного типу (одиночної камери) на строк до трьох місяців [7].

Спираючись на міжнародний досвід та численні договори в галузі поводження із засудженими необхідним кроком є будівництво нових пенітенціарних установ, якими, на нашу думку, і спираючись на позитивний зарубіжний досвід, мають стати тюрми. Але тюрми, влаштовані по системі одиночного тримання, про що в своєму виступі і зазначив Міністр юстиції П. Д. Петренко [8, с. 1].

Перевага одиночного камерного утримання в нічний час з обов'язковою ізоляцією засуджених один від одного над триманням їх у приміщеннях із загальними умовами тримання полягає, перш за все, у максимальному наближенні досягнення мети виправлення засуджених, що ставиться перед кримінальним покаранням.

Тримання засуджених у тюрмах по одному (одиночне тримання) дозволить вивчити індивідуально кожного засудженого та застосовувати засоби виправлення і ресоціалізації в обсягах та порядку, найбільш сприятливих індивідуальним особливостям кожного із них.

В Мінімальних стандартних правилах ООН зазначаються певні положення щодо поводження із засудженими та умов їх утримання. Відповідно до Правил, кожен із засуджених повинен мати окрему камеру чи кімнату.

Там, де є загальні камери, розміщених в них засуджених слід ретельно оглядати, щоб упевнитися, що вони здатні жити разом в таких умовах. Вночі слід проводити постійний нагляд, спільний з режимом тюрми.

Всі приміщення, якими користуються засуджені, особливо всі спальні приміщення, повинні відповідати всім санітарним вимогам, особливо увагу слід звертати на кліматичні умови, особливо на розмір цих приміщень, на їх мінімальну площу, на освітлення, опалення та вентиляцію [1].

Саме тому, ми вважаємо, що в структурних дільницях карантину, діагностики та розподілу, ресоціалізації та посиленого контролю кримінально-виконавчих установ закритого типу необхідно створити умови, за яких засуджений у нічний час передував би в одиночній камері або кімнаті з наявністю всіх необхідних умов для його безпеки та комфорту. В дільницях соціальної реабілітації виправних колоній створювати умови для одиночного тримання не так необхідно, як в умовах жорсткого ізолюваного тримання в інших структурних дільницях.

Досліджуючи питання одиночного утримання засуджених, слід звернути увагу на економічну затратність переходу всієї системи колоній на одиночне утримання засуджених, за якої в кожній камері мають бути створені санітарні та гігієнічні умови для засудженого, що не вимагає утримання засуджених у приміщеннях із загальними умовами тримання.

Враховуючи викладене вище, в основу реформи вітчизняної пенітенціарної системи повинно бути покладено переклад створення кримінально-виконавчого законодавства

в частині розміщення засуджених та їх матеріально-побутового забезпечення.

У майбутньому реформа повинна передбачати ліквідацію виправних колоній та перехід від тримання засуджених у приміщеннях із загальними умовами до одиночного утримання засуджених у нічний час.

Запропоновані нововведення за нашим переконанням мають знизити негативний взаємовплив засуджених і привести до ліквідації неформальної субкультури серед засуджених.

Перехід системи колоній на одиночне утримання у нічний час дозволить збільшити вплив на поведінку засудженого, спокутування його вини, запобігання вчиненню нового злочину, зменшить небезпеку для засудженого з боку інших негативно спрямованих засуджених, їхній негативний вплив на нього, виключить будь-які стосунки між засудженими, запобігатиме заворушенням і змові проти адміністрації колонії, виключить взаємне розбещення засуджених, утворення злочинних груп, збереже у засудженого людську гідність, відчуття честі та індивідуальної відповідальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Правила Манделы. Минимальные стандартные правила Организации Объединенных Наций в отношении обращения с заключенными / сост. А. П. Букалов. – Харьков : ООО «Издательство права человека», 2015. – 40 с.
2. Познишев С. В. Очерки тюремного права / С. В. Познишев. – М. : Издательство Московского университета. – 1915. – 344 с.
3. Антонян Ю. М. Нам стоит поучиться у Запада! / Ю. М. Антонян // Преступление и наказание. – 2009. – № 12. – С. 5.
4. Порівняльне кримінально-виконавче право: навчальний посібник / за заг. ред. І. Г. Богатирьова. – К. : Інститут кримінально-виконавчої служби. – 2013. – 140 с.
5. Кримінально-виконавче право : підручник / В. В. Голіна, А. Х. Степанюк, О. В. Лисоед та ін. / за ред. В. В. Голіної і А. Х. Степанюка. – Х. : Право. – 2015. – 392 с.
6. Рудник Т. М. Гуманістичне спрямування реформ у сфері виконання кримінального покарання у виді позбавлення волі і поведження із засудженими / За ред. Рудник Т. М. // Судова Апеляція. – 2009. – № 1 (14). – С. 68.
7. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11 липня 2003 року // Офіційний вісник України. – 2003. – № 33. – 96 с.
8. Проти Мініюсту виступив великий бізнес, аби зупинити реформу тюрем і СІЗО : анонс міністра юстиції Петренко в пенітенціарній системі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://fakty.ictv.ua/ua/index/read-news/id/1576382>

УДК 343.241

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ЗМІНИ ПОРЯДКУ ЗАРАХУВАННЯ СУДОМ СТРОКУ ПОПЕРЕДНЬОГО УВ'ЯЗНЕННЯ У СТРОК ПОКАРАННЯ

CRIMINAL LAW CONSEQUENCES OF CHANGING THE PROCEDURE OF ENROLLMENT OF PRE-TRIAL DETENTION IN CUSTODY PERIOD IN THE TERM OF PUNISHMENT

Туваклієва М.М.,
студентка

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

У статті аналізуються та піддаються обґрунтованій критиці положення Закону України «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо удосконалення порядку зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання», виокремлюються найбільш суттєві недоліки цього акту та проблеми, що виникають при його практичному застосуванні.

Ключові слова: запобіжні заходи, тримання під вартою, призначення покарання, позбавлення волі, довічне позбавлення волі.

В статье анализируются и подвергаются обоснованной критике положения Закона Украины «О внесении изменения в Уголовный кодекс Украины относительно усовершенствования порядка зачисления судом срока предварительного заключения в срок наказания», определяются наиболее существенные недостатки этого акта и проблемы, возникающие при его практическом применении.

Ключевые слова: меры пресечения, содержание под стражей, назначение наказания, лишение свободы, пожизненное лишение свободы.

The article analyzes and criticizes provisions of the law of Ukraine «On amendments to the Criminal Code of Ukraine concerning improvement of the procedure for enrollment by the court of pre-trial detention period in the term of punishment» (also named as Nadiya Savchenko Act). Author distinguishes the most significant disadvantages of this law and the problems that arise in its practical application. Article explains the contents of this legal act, clarifies the issues regarding retroactivity of this law. Also, the features of consideration its provisions in sentencing and calculation of the quashing of the criminal record and in application of clemency to persons, who were sentenced to life imprisonment are noticed. The author also consider that the provisions of this Act provide unjustified benefits to persons who were detained in custody in pre-trial, because the term of detention is included in the term of imprisonment in double size. As a result, the most dangerous criminals have managed to get out of prisons much earlier or significantly reduce a term of punishment. Article points that this law causes a threat to the public security as its application can result in a significant worsening of the crime situation in Ukraine. Author also notes that the amendments adopted by Savchenko Act don't perform scheduled tasks and cause significant harm to the public interests. Therefore there is proposed to abolish that act and revert to the previous edition of article 72 of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: punishment, detention in custody, assignment of punishment, imprisonment, life imprisonment.